

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ:

ГЕОГРАФІЯ

ВИПУСК 28

№ 3-4

SCIENTIFIC NOTES

**of Vinnytsya State Pedagogical University
named after Michailo Kotzubynsky**

SERIES: GEOGRAPHY

Issue 28

№ 3-4

**ВІННИЦЯ
2016**

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2016. – Вип. 28, № 3-4. – Вінниця, 2016. – 199 с.

Scientific notes of Vinnytsya State Pedagogical University named after Michailo Kotzubynsky. Series: Geography. – 2016. – Issue 28, № 3-4. – Vinnytsya, 2016. – 199 p.

Друкуються за ухвалою вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 23 листопада 2016 р.)

Опубліковані результати досліджень антропогенних ландшафтів. Окремі статті присвячені натуральним ландшафтам, природничо- та суспільно-географічним дослідженням, прикладним проблемам географії, географічним проблемам окремих регіонів та охороні природи. Бібліографія у кінці статей.

Published results of studies of anthropogenic landscapes. Individual articles are devoted to natural landscape, natural and socio-geographical research, applied problems of geography, geographical problems of individual regions and Environment. The bibliography is at end of the articles.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Г.І. Денисик – доктор географічних наук, професор (головний редактор) – Україна; **А.В. Гудзевич** – доктор географічних наук, професор (заступник головного редактора) – Україна; **В.Г. Кур'ята** – доктор біологічних наук, професор – Україна; **В.М. Воловик** – доктор географічних наук, професор – Україна; **І.П. Ковальчук** – доктор географічних наук, професор – Україна; **Ю.Г. Тютюнник** – доктор географічних наук, професор – Україна; **В.М. Петлін** – доктор географічних наук, професор – Україна; **П.О. Сухий** – доктор географічних наук, професор – Україна; **Р.Л. Пенін** – доктор, професор географії – Болгарія; **В.М. Андрейчук** – доктор геолого-мінералогічних наук, професор – Польща; **М.Я. Таркінс** – професор географії – Канада; **О.М. Вігченко** – доктор географічних наук, професор – Білорусь; **О. Буга** – доктор-хабілітат, професор – Молдова; **В.І. Корінний** – кандидат геологічних наук, доцент (відповідальний секретар) – Україна.

Адреса редакційної колегії:

21100, природничо-географічний факультет, педагогічний університет,
вул. Острозького, 32, Вінниця
Тел. (0432) 27-64-66

Видання входить до
Переліку наукових фахових видань України.
Наказ Міністерства освіти і науки України
від 07.10.2015 за № 1021.

Відповідальні за випуск: Г.І. Денисик, В.І. Корінний

ISSN 2312-2110

© Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2016

З М І С Т

Денисик Г.І., Чиж О.П.	Природнича географія України	5
---------------------------	------------------------------	---

ДОСЛІДЖЕННЯ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ

Канський В.С., Канська В.В.	Звуковий ландшафт: поняття та підходи до класифікації	11
Лаврик О.Д.	Висотна диференціація долинно-річкових ландшафто-технічних систем	18
Война І.М.	Висотна диференціація антропогенних ландшафтів нижнього акумулятивного висотно-ландшафтного рівня Вінницької області	27
Яцентюк Ю.В.	Екомережа Мурованокуріловецького району як парадинамічна антропогенна ландшафтна система	35
Страшевська Л.В., Корінний В.І.	Штольні з видобутку фосфоритів на Поділлі як потенційні гірничопромислові геосайти	45
Вальчук-Оркуша О.М.	Мікроосередкові процеси у реконструкції та охороні дорожніх ландшафтів	52
Дідура Р.В.	Вміст важких металів у дорожньому ландшафті автомагістралі Київ – Одеса	57
Денисик Б.Г.	Правило тріади у пізнанні рекреаційних осередків	65
Михайленко Т.Ю.	Етнокультурні ландшафти Поділля як об'єкт спадщини: охорона та управління	70

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гудзевич А.В.	До питання загальноприйнятих понять у географії (материк і частина світу)	75
Іщук С.І., Гладкий О.В., Руденко О.В.	Ландшафт, комплекс чи просторова синергія?	83
Удовиченко В.В.	Топічні особливості позиційно-динамічної ландшафтної структури мішанолісових комплексів території Лівобережної України (на прикладі тестової ділянки дослідження)	92
Пилипюк А.В.	Підходи до систематизації та інвентаризації спелеонімів системи печер "Атлантида-Киянка"	103

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Смирнов І.Г.	Логістичні основи ефективної організації туристичного геопростору (на прикладі сакрального туризму)	113
Степанець І.О.	Теоретичні та нормативно-правові основи територіальної організації влади в Україні	125
Мартынюк В.А.	Конструктивно-географические подходы к моделированию состояния водоемов рыбохозяйственного использования в Западном Полесье Украины	134
Машіка Г.В.	Природно-екологічні чинники та їх роль у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону	146
Бикова М.Д.	Суспільно-географічні особливості просторової трансформації торгівлі Києва	156
Савчук І.Г.	Осередки соціально-економічного розвитку експортного спрямування у сільських регіонах Вінницької області	165
Швець О.О.	Фізико-географічна та соціально-економічна характеристика стану туристично-рекреаційної сфери у Вінницькій області	171
Кізюн А.Г.	Природні умови розвитку екстремального туризму у межах Поділля	178
Казанцева К.А.	Дитяча рекреація України в контексті війни і соціально-економічної кризи	186
Нікіпелова О.М., Сторчак О.В., Мокієнко А.В.	Інженерно-геологічний стан рекреаційної зони півдня Одеської області і охорони територій курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення	194

УДК: 332.1

Машіка Г.В.*Мукачівський державний університет*

Природно-екологічні чинники та їх роль у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону

У статті виявлено роль природно-екологічних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону. Для досягнення мети у роботі виконано ряд завдань, серед яких: виявлено основні дефініції поняття потенціалу; з'ясовано складові господарського потенціалу Карпатського регіону; побудовано систему чинників розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону; запропоновано напрямки розвитку природно-екологічних чинників Карпатського регіону. В ході дослідження встановлено, що господарський потенціал нерозривно пов'язаний з ресурсами, зокрема природними та територією, що дає змогу стверджувати, що природно-екологічні чинники є вкрай важливими для формування господарського потенціалу Карпатського регіону. Автором розглянуто загальні структурні елементи потенціалу, які відповідають наступним класифікаційним ознакам: за рівнем абстрагування – психофізіологічний, соціокультурний, економічний, природний та людський; залежно від рівня агрегованості оцінки – світового господарства, національної економіки, галузевий потенціал, регіональний, територіальний, потенціал об'єднань підприємств, підприємств і їх структурних підрозділів та потенціал виробничих ділянок і робочих місць; за галузевою приналежністю – промисловий (харчова), сільсько-господарський, транспортно-комунікаційний, науковий, будівельний; за мірою реалізації – фактичний (реалізований), перспективний; за напрямком діяльності – експортний та імпорتنний; за елементним складом – потенціал оборотних фондів, потенціал основних фондів, науково-технічний потенціал, потенціал нематеріальних активів, організаційно-управлінський потенціал, трудовий потенціал; за видом середовища – внутрішній та зовнішній; за функціональною сферою виникнення – виробничий, науково-технічний, маркетинговий та інфраструктурний. До складових господарського потенціалу Карпатського регіону віднесено виробничу, трудову, фінансову, інвестиційну, інноваційну, інформаційну, інтелектуальну, організаційно-управлінську, конкурентоспроможну та природну складові. Основними чинниками господарського потенціалу Карпатського регіону є технологічного стану та виробничої діяльності, інвестиційно-інноваційної діяльності, охорони здоров'я, освіти і науки, а також природні та екологічні чинники. Екологічна, соціальна та економічна складова поширення господарського потенціалу Карпатського регіону тісно поєднані з його сталим розвитком. Для розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону необхідно дотримуватись загальнодержавного та загальносвітового курсів щодо ресурсозбереження і екологічних пріоритетів.

Ключові слова: господарський потенціал, екологічні чинники, природно-ресурсна складова, сталий розвиток.

Машика А.В. Естественные-экологические факторы и их роль в формировании хозяйственного потенциала Карпатского региона. В статье изъяснена роль природно-экологических факторов в формировании хозяйственного потенциала Карпатского региона. Для достижения цели в работе выполнен ряд задач, среди которых: выявлены основные дефиниции понятия потенциала; выяснены составляющие хозяйственного потенциала Карпатского региона; построена система факторов развития хозяйственного потенциала Карпатского региона; предложены направления развития природно-экологических факторов Карпатского региона. В ходе исследования установлено, что хозяйственный потенциал неразрывно связан с ресурсами, в частности природными и территориями, что позволяет утверждать, что природно-экологические факторы крайне важны для формирования хозяйственного потенциала Карпатского региона. Автором рассмотрены общие структурные элементы потенциала, которые соответствуют следующим классификационным признакам: по уровню абстрагирования – психофизиологический, социокультурный, экономический, природный и человеческий; в зависимости от уровня агрегированности оценки – мирового хозяйства, национальной экономики, отраслевой потенциал, региональный, территориальный, потенциал объединений предприятий, предприятий и их структурных подразделений и потенциал производственных участков и рабочих мест; по отраслевой принадлежности – промышленный,

сельскохозяйственный, транспортно-коммуникационный, научный, строительный; по мере реализации – фактический и перспективный; по направлению деятельности – экспортный и импортный; за элементарным составом – потенциал оборотных фондов, потенциал основных фондов, научно-технический потенциал, потенциал нематериальных активов, организационно-управленческий потенциал, трудовой потенциал; по виду среды – внутренний и внешний; по функциональной сфере возникновения – производственный, научно-технический, маркетинговый и инфраструктурный. К составляющим хозяйственного потенциала Карпатского региона отнесены производственная, трудовая, финансовая, инвестиционная, инновационная, информационная, интеллектуальная, организационно-управленческая, конкурентоспособная и естественная составляющие. Основными факторами хозяйственного потенциала Карпатского региона является технологическое состояние и производственная деятельность, инвестиционно-инновационная деятельность, здравоохранение, образование и наука, а также природные и экологические факторы. Экологическая, социальная и экономическая составляющие распространение хозяйственного потенциала Карпатского региона тесно связаны с его устойчивым развитием. Для развития хозяйственного потенциала Карпатского региона необходимо соблюдать общегосударственный и общемировой курсы по ресурсосбережению и экологических приоритетах.

Ключевые слова: хозяйственный потенциал, экологические факторы, природно-ресурсная составляющая, устойчивое развитие.

Mashika H.V. Natural and ecological factors and their role in the formation of the economic potential of the Carpathian region. The article has revealed the role of natural and ecological factors in forming the economic potential of the Carpathian region. In order to reach the goal, it has been conducted a range of tasks in this work, among which the following: revealed the basic definitions of the concept of potential; figured out components of the economic potential of the Carpathian region; constructed the system of development factors of the economic potential of the Carpathian region; suggested ways of development of natural and ecological factors of the Carpathian region. The study has found out that the economic potential is inseparably connected with resources. They mainly are environment and territory what allows to state that natural and ecological factors are extremely significant to form the economic potential of the Carpathian region. The author has examined general structural elements of potential, which meet the following classification attributes: by the level of abstraction – psycho-physiological, socio-cultural, economic, natural and human; by the level of aggregation of assessment – the world economy, the national economy, industry potential, regional and territorial potentials of associations of enterprises, enterprises and their structural divisions, and potential of industrial sites and working places; by sectoral affiliation – industrial (food), agricultural, transport and communicational, scientific, and building; by measure of implementation – real (realized), perspective; by course of activity – export and import; by the compound of elements – potential of working capital, potential of fixed assets, scientific and technical potential, potential of intangible assets, organizational and managerial potential, labor potential; by type of environment – internal and external; by functional area of origin – industrial, scientific, technical, marketing and infrastructural. The components of the economic potential of the Carpathian region have been classified as manufacturing, labor, financial, investment, innovational, informational, intellectual, organizational and managerial, competitive and natural. The main factors of the economic potential of the Carpathian region are the technological state and manufacturing activity, investment and innovation activity, health care, education, science, and also natural and ecological factors. Ecological, social and economic factors of the economic potential distribution of the Carpathian region are closely connected with its sustainable development. In order to develop the economic potential of the Carpathian region, it is significant to obey general national and global policies concerning resource-saving and ecological priorities.

Keywords: economic potential, ecological factors, natural resource component, sustainable development.

Постановка проблеми. Останніми роками людство зіткнулося з глобальними природними проблемами, які проявлялися у формі повеней, землетрусів, посухи та інших, що констатує той факт, що людина перед природою є безсила. Проте, існують і ті обставини, за яких люди можуть позитивно впливати на природу шляхом енерго/ресурсозбереження, дбайливого ставлення до природи тощо. Не виключенням є Карпатський регіон. Для формування його господарського потенціалу необхідно вивчати і враховувати всі можливі чинники,

а природно-екологічні, особливо, чому і буде присвячена дана наукова стаття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження господарського потенціалу та, зокрема, чинників, що на нього впливають присвячували свої праці такі науковці, як Абалкін Л.Й. [1], Бусел В. [2], Герасимчук З.В. [3], Горбунов Є.П. [4], Жулавський А.Ю. [7], Касьянова Н.В. [8], Квач Я.П. [9], Михайленко О.В. [10] та інші. Проте, станом на сьогодні бракує єдиного комплексного дослідження впливу природно-екологічних чинників на господарський потенціал регіону, що і стало предметом вибору теми цього наукового дослідження.

Мета статті – виявити роль природно-екологічних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону. Для досягнення мети у статті необхідно виконати ряд завдань, серед яких: виявити основні дефініції поняття потенціалу; з'ясувати складові господарського потенціалу Карпатського регіону; побудувати систему чинників розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону; запропонувати напрямки розвитку природно-екологічних чинників Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Природно-екологічні чинники формування господарського потенціалу будь-якої території відіграють одну з головних ролей, оскільки від них залежить привабливість даної території, безпека перебування на ній та можливість залучення інвестицій.

Для того, аби виявити роль природно-екологічних чинників на формування господарського потенціалу Карпатського регіону необхідно спочатку визначити головні дефініції поняття самого потенціалу.

Термін «потенціал» використовувався в точних науках, таких як фізика, математика, хімія. Вживалися такі поняття, як «електричний потенціал», «магнітний потенціал», «хімічний потенціал». Наприклад, електричний потенціал являє собою кількість енергії, яку накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі.

Поняття потенціал знаходить своє практичне застосування при дослідженні різних галузей виробництва. У цей час широко використовуються такі поняття, як «економічний потенціал країн», «народногосподарський потенціал» тощо.

Для з'ясування ролі природно-ресурсних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону слід розкрити сутність і зміст цієї категорії. Так, «природні ресурси» являють собою «природні об'єкти і явища, які використовуються в сьогоденні, минулому і майбутньому для прямого і непрямого споживання, що сприяють створенню матеріальних багатств, відтворенню трудових ресурсів, підтриманню умов існування людства і підвищують якість життя». Ресурсний потенціал регіону трактується як сукупність економічної, соціальної та екологічної систем, які об'єднують усі види демографічних, матеріально-технічних і природних (біологічні, мінеральні, лісові) ресурсів території [13].

Крім з'ясування ролі природно-ресурсних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону слід розібратися що таке сам потенціал. Для цього наведемо еволюцію наукової думки щодо трактування категорії «потенціал» (табл. 1).

Розглянута в таблиці еволюція розпочинає свій відлік у 1981 році з висловлювання О.І. Абалкіна, який вважає, що потенціал – це узагальнена характеристика ресурсів, прив'язана до місця і часу [1, с.14].

Таблиця 1

Еволюція наукової думки щодо трактування категорії «потенціал»*

№ з/п	Рік	Вчений	Трактування поняття потенціал
1	1981	О.І. Абалкін [1, с.14]	Потенціал – це узагальнена характеристика ресурсів, прив'язана до місця і часу
2		Э.П. Горбунов [4]	Потенціал – джерела можливостей, коштів, запасу, які можуть бути наведені в дію, використані для рішення якого-небудь завдання або досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області
3	2003	Г.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська [3]	Потенціал – це максимальні можливості об'єкта функціонування з урахуванням факторів впливу шляхом раціонального використання всіх видів ресурсів для досягнення потенціальних цілей
4	2007	В.І. Хомяков, І.В. Бакум [12, с.11]	Потенціал – джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використанні для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі
5	2011	О.В. Михайленко [10]	Потенціал відображає можливості економічної системи в різні періоди часу, що пов'язані зі трансформацією наявних ресурсів в економічні блага з метою задоволення суспільних та корпоративних інтересів

* складено автором на основі [1, с.14; 4; 3; 12, с.11; 10]

На сьогодні, у науковій думці трактування самого поняття «потенціал» є неоднозначним. Від того що вкладається у розуміння змісту самого терміну залежить вибір подальших шляхів його формування та нарощення. «Потенціал» походить від латинського слова «potential», що в перекладі означає силу. У вітчизняній економічній літературі потенціал означає можливості, наявні сили, рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідні для чого-небудь [5].

У глумачному словнику потенціал визначено як «сукупність усіх наявних продуктивних сил, що можуть бути використані в будь-якій галузі, сфері» [2].

В.І. Хомяков та В.І. Бакум визначають потенціал як «джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі» [12].

Отже, як бачимо з наведених висловлювань, господарський потенціал нерозривно пов'язаний з ресурсами, зокрема природними та територією, що дає змогу стверджувати, що природно-екологічні чинники є вкрай важливими для формування господарського потенціалу Карпатського регіону.

Розглянемо загальні структурні елементи потенціалу, які відповідають наступним класифікаційним ознакам:

– за рівнем абстрагування – психофізіологічний, соціокультурний, економічний, природний та людський;

– залежно від рівня агрегованості оцінки – світового господарства, національної економіки, галузевий потенціал, регіональний, територіальний, потенціал об'єднань підприємств, підприємств і їх структурних підрозділів та потенціал виробничих ділянок і робочих місць;

- за галузевою приналежністю – промисловий (харчова), сільсько-господарський, транспортно-комунікаційний, науковий, будівельний;
- за мірою реалізації – фактичний (реалізований), перспективний;
- за напрямком діяльності – експортний та імпортовий;
- за елементним складом – потенціал оборотних фондів, потенціал основних фондів, науково-технічний потенціал, потенціал нематеріальних активів, організаційно-управлінський потенціал, трудовий потенціал;
- за видом середовища – внутрішній та зовнішній;
- за функціональною сферою виникнення – виробничий, науково-технічний, маркетинговий та інфраструктурний.

Отже, господарський потенціал Карпатського регіону за рівнем абстрагування є соціокультурним, економічним, природним та людським, залежно від рівня агрегованості оцінки – регіональний та територіальний, за галузевою приналежністю включає всі вище перелічені елементи, за мірою реалізації – фактичний (реалізований) та перспективний, за видом середовища – внутрішній та зовнішній, а за функціональною сферою виникнення – інфраструктурний.

Пропонуємо складові господарського потенціалу Карпатського регіону (табл. 2).

Таблиця 2

Складові господарського потенціалу Карпатського регіону*

№ з/п	Складова потенціалу	Характеристика складової
1	Виробнича	Сукупність ресурсів (матеріально-сировинні ресурси, техніко-технологічні ресурси, технологічний персонал), необхідна для виробництва благ
2	Трудова (кадрова)	Здібності працівників до створення високоякісної продукції (освітній, кваліфікаційний та мотиваційний рівні)
3	Фінансова	Забезпечення стабільних і життєво важливих фінансових потоків, пошук зовнішніх джерел фінансування за умови необхідності, оптимізації структури капіталу регіону
4	Інвестиційна	Вкладання різних видів ресурсів для отримання прибутків, ефектів
5	Інноваційна	Сукупні можливості щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей до змін технологій, до оновлення виробництва
6	Інформаційна	Єдність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку й прийняття управлінських рішень через збирання, зберігання (нагромадження), обробку та поширення інформаційних ресурсів
7	Інтелектуальна	Сукупність активів інтелектуальної власності, а також ринкових і нематеріальних активів регіону, здібностей і навичок трудових та управлінських ресурсів регіону (інтелектуальні ресурси)
8	Організаційно-управлінська	Здатність системи управління забезпечити сталий розвиток потенціалу регіону та рівень його використання
9	Конкурентоспроможна	Потенційна здатність регіону і підприємств, які до нього належать розробляти, виробляти, збувати конкурентоспроможну продукцію
10	Природна	Здатність ефективно та дбайливо використовувати природно-екологічні ресурси

* складено та доповнено автором на основі [8]

Отже, вищеописані складові господарського потенціалу Карпатського регіону включають чинники, які в сукупності складають систему його ефективності. Завдяки позитивному розвитку даних складових посилюється весь господарський комплекс даного регіону. Проте, ефективне функціонування господарського комплексу Карпатського регіону повинне базуватися на основі конкретних принципів.

На думку А.Ю. Жулавського, раціональне використання природно-екологічних чинників господарського потенціалу регіону базується на принципах системності, комплексності, оптимальності, синергізму, самовідновлюваності. Принцип системності передбачає встановлення між структурними елементами природно-ресурсного потенціалу зв'язків, які забезпечують цілісність його відтворення і функціонування. Принцип комплексності тісно пов'язаний з принципом системності і передбачає визначення причинних взаємозалежностей між структурними елементами потенціалу, їх зміну та розвиток у просторі і часі за кількісними та якісними ознаками. Принцип оптимальності регулює обмін речовин між економічною та природною системами таким чином, що задоволення виробничих потреб у природних ресурсах здійснюється за умов мінімізації витрат суспільної праці та збереження якості навколишнього середовища. Принцип синергізму базується на принципах системності та комплексності і означає, що взаємодія різних природних ресурсів не обмежується парними зв'язками окремих елементів, а включає інтегральні, прямі та обернені зв'язки. Відповідно, антропогенно обумовлені зміни одних природних ресурсів (які можуть бути як позитивними так і негативними) призводять до покращення або погіршення стану інших. Принцип самовідновлюваності передбачає здатність природно-ресурсного потенціалу самостійно відновлювати свої кількісні та якісні характеристики відповідно до термінів споживання природних ресурсів, що використовуються у господарській діяльності [7].

Проте, ефективний господарський потенціал забезпечується за наявності впливу певних чинників, які належать до економічної, соціальної та екологічної складових (табл. 3).

Таким чином, як показує табл. 3 основними чинниками господарського потенціалу Карпатського регіону є технологічного стану та виробничої діяльності, інвестиційно-інноваційної діяльності, охорони здоров'я, освіти і науки, а також природні та екологічні чинники.

Екологічна складова розвитку господарського потенціалу регіону передбачає збереження природних та людських ресурсів. Механізми їх залучення й використання залежать від економічних важелів розвитку. Екологічний стан безпосередньо впливає на здоров'я, умови проживання, праці, відпочинку і є умовою гідного існування людини. Наявність земельних, лісових, водних, мінеральних, рекреаційних та інших видів ресурсів є підставою для розвитку економіки. Соціальна сфера через нарощення людського й соціального капіталу, духовно-культурного потенціалу розвитку людини і суспільства, піднесення соціальної сфери, гармонізацію суспільних відносин позитивно впливає як на економічну, так й екологічну сфери. А перша має на меті формування та підтримання умов стійкого економічного зростання, економічної незалежності Карпатського регіону, конкурентоспроможності економіки. Для її досягнення соціальні та екологічні чинники, що необхідні для суспільного розвитку й екологічної безпеки, можуть виступати як певні обмеження та перешкоди. Це й

Таблиця 3

Система чинників розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону

№ з/п	Назва показника	Одиниці виміру	Вплив (зростання/спадання)
I	Економічна складова		
<i>I</i>	<i>Чинники технологічного стану та виробничої діяльності</i>		
1.1	Валовий регіональний продукт	млрд. грн.	+
1.2	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг)	млрд. грн.	+
1.3	Індекс промислової продукції	%	+
2	<i>Чинники діяльності фінансової системи</i>		
2.1	Експорт товарів і послуг	млн. дол. США	+
2.2	Імпорт товарів і послуг	млн. дол. США	+
2.3	Прямі іноземні інвестиції в економіку регіону	млн. дол. США	+
3	<i>Чинники інвестиційно-інноваційної діяльності</i>		
3.1	Капітальні інвестиції	млн. грн.	+
3.2	Загальна сума витрат на інновації	млн. грн.	+
3.3	Частка підприємств, які займалися інноваціями	%	+
II	Соціальна складова		
4	<i>Чинники охорони здоров'я, освіти і науки</i>		
4.1	Чисельність населення	тис. осіб	+
4.2	Число лікарняних установ	од.	+
4.3	Кількість вчителів	тис. осіб	+
4.4	Середня тривалість життя при народженні	років	+
III	Природно-екологічна складова		
5	<i>Природні чинники</i>		
5.1	Загальна земельна площа	тис. га	+
5.2	Площа сільськогосподарських земель	тис. га	+
5.3	Землі лісового фонду	тис. га	+
5.4	Забудовані землі	тис. га	+
5.5	Відкриті землі заболочені	тис. га	+
5.6	Землі водного фонду	тис. га	+
5.7	Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства (у фактичних цінах)	млрд. грн.	+
5.8	Заготівля деревини	тис. куб.м	+
5.9	Площа мисливських угідь	тис. га	+
5.10	Споживання питної води	млн. куб.м	+
5.11	Кількість заповідників, національних природних парків	тис. га	+
6	<i>Екологічні чинники</i>		
6.1	Водовідведення (скидання) стічних вод у поверхневі водні об'єкти	млн. куб.м	-
6.2	Викиди шкідливих речовин в атмосферу	тис. т	-
6.3	Утворення та поводження з відходами	тис. т	+/-
6.4	Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища	млрд. грн.	+

обумовлює потребу взаємоузгодження економічних, соціальних та екологічних цілей, що визначає доцільність соціальної орієнтації економіки.

Варто зазначити, що екологічна, соціальна та економічна складова поширення господарського потенціалу Карпатського регіону тісно поєднані з сталим розвитком, оскільки вони є також складовими його забезпечення, а отже, забезпечивши розвиток господарського потенціалу – регіон буде ефективно розвиватися.

Пріоритетними напрямками розвитку природно-екологічних чинників розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону є такі [9]:

- деталізація системи обліку до рівня окремих стаціонарних джерел викидів;
- формування системи обліку викидів парникових газів у транспорті, що базується на даних про споживання моторних палив та видів транспорту і застосованих технологій;
- пряме спостереження з використанням геоінформаційних та супутникових технологій за викидами та поглинанням у сільському і лісовому господарствах;
- врахування у систему обліку регулярного моніторингу на основі прямих вимірювань концентрацій парникових газів та схеми перевірок отриманих результатів.

Для розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону необхідно дотримуватись загальнодержавного та загальносвітового курсів щодо ресурсозбереження і екологічних пріоритетів.

Загальносвітова тенденція ресурсозбереження і екологічних пріоритетів обумовила перспективність енергозбереження. При цьому все більш важливого значення набувають не тільки самі по собі енергозберігаючі технології, але й організаційно-економічні методи їх реалізації в сучасних умовах розвитку економіки і кризових тенденцій в паливно-енергетичному комплексі. Очевидно, що успіх енергозбереження в регіоні багато в чому пов'язаний з послідовним проведенням на державному рівні відповідної політики, що поєднує ринкові механізми з методами державного регулювання. Проте зсув центру діяльності по економії паливно-енергетичних ресурсів в регіоні зумовив залежність успіху реалізації потенціалу енергозбереження, перш за все, від дієвості регіональної політики в області. Необхідність вирішення цієї проблеми відмічається в Енергетичній стратегії України до 2030 року [6].

Пріоритетною програмою розвитку України і, зокрема, Карпатського регіону у сфері розвитку природно-екологічної складової є програма «EaP GREEN». «Екологізація економіки у країнах Східного партнерства» («EaP GREEN») – це велика регіональна програма, яку реалізовує Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН), ОЕСР, ЮНЕП та ЮНІДО і яка спрямована на сприяння шести країн Східного партнерства (СХП) Європейського Союзу: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Республіці Молдова і Україні – до переходу на «зелену» економіку. Програму фінансує Європейська комісія, чотири організації-виконавці та інші донори [14].

Метою програми є перехід країн Східного партнерства (СП) на «зелену» модель розвитку та ведення бізнесу шляхом розмежування економічного зростання та деградації навколишнього середовища і виснаження ресурсів, зокрема [11]:

- інтеграції сталого споживання та виробництва (ССВ) в національні плани розвитку, законодавство та нормативну базу з метою створення надійної правової основи для розробки політики «зеленого» зростання відповідно до підходів Європейського Союзу;
- заохочення використання стратегічної екологічної оцінки навколишнього середовища (СЕОС) і оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) як важливих інструментів планування економічного розвитку на принципах екологічної стійкості;
- забезпечення переходу на «зелену» модель розвитку і ведення бізнесу шляхом адаптації та демонстрації переваг застосування практики і методів ССВ в окремих секторах економіки (обробної промисловості, сільському господарстві, будівництві).

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що господарський потенціал нерозривно пов'язаний з ресурсами, зокрема природними та територією, що дає змогу стверджувати, що природно-екологічні чинники є вкрай важливими для формування господарського потенціалу Карпатського регіону. До складових господарського потенціалу Карпатського регіону віднесено виробничу, трудову, фінансову, інвестиційну, інноваційну, інформаційну, інтелектуальну, організаційно-управлінську, конкурентоспроможну та природну складові. Основними чинниками господарського потенціалу Карпатського регіону є технологічного стану та виробничої діяльності, інвестиційно-інноваційної діяльності, охорони здоров'я, освіти і науки, а також природні та екологічні чинники. Екологічна, соціальна та економічна складова поширення господарського потенціалу Карпатського регіону тісно поєднані з його сталим розвитком. Для розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону необхідно дотримуватись загальнодержавного та загальносвітового курсів щодо ресурсозбереження і екологічних пріоритетів.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку буде вибір найбільш ефективних для формування господарського потенціалу Карпатського регіону.

1. Абалкин Л.И. Диалектика социалистической экономики / Л.И. Абалкин. – М. : Наука. – 1981. – 351 с.
2. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Бусел. – К.. 2002. – 902 с.
3. Герасимчук З.В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми його нарощування / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська. – Луцьк: ЛДТУ, 2003. – 242 с.
4. Горбунов Э.П. Экономический потенциал развитого социалистического общества / Э.П. Горбунов // Вопросы экономики. 1981. – №9. – С. 25-32.
5. Економіка виробничого підприємництва : навч. посіб. / Й.М. Петрович, І.О. Будішева, І.Г. Устїнова [та ін.] ; за ред. Й. М.Петровича. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2001. – 405 с.
6. Енергетична стратегія України до 2030 року. – К.: Мінпаливенерго України, 2006. (www.aes-ukraine.com/documents/5390.html).
7. Жулавський А.Ю. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин / А.Ю. Жулавський, В.П. Гордієнко // Ефективна економіка. – 2013. – № 8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_8_22.
8. Касьянова Н.В. Планування маркетингу. 2-ге вид. перероб. та доп. [текст]: підручник / Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морева, О.В. Белякова, О.Б. Балакай. – К.: Центр учбової літератури. – 2013. – 248 с.
9. Квач Я.П. «Зелена» економіка»: можливості для України / Я.П. Квач, К.В. Фрісова, О.Г. Борисов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/12.pdf>
10. Михайленко О.В. Теоретичні аспекти формування виробничого потенціалу АПК / О.В. Михайленко, Н.С. Скопенко // Актуальні проблеми економіки : наук.-екон. журнал. – 2011. – № 3 (117). – С. 74-79.
11. Програма «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства»: Greening Economies in the European Union's Eastern Partnership Countries (EaP GREEN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ndei.me.gov.ua/pdf/EAP_GREEN.pdf.
12. Хомяков В.І. Управління потенціалом підприємства / В.І. Хомяков, І.В. Бакулін. – К.: Кондор, 2007. – 400 с.
13. Шкуратова І.І. Управління природно-ресурсним потенціалом в економічній системі регіону / І.І. Шкуратова // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2011. – № 1. – С. 92-97.
14. EaP GREEN. [online] Available at: <http://www.unece.org/ru/info/ece-homepage.html>.

1. Abalkyn L.Y. Dyalektyka sotsyalystycheskoj ekonomyky / L. Y. Abalkyn. – М. : Nauka. – 1981. – 351 s.
2. Busel V. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoj movy / V. Busel. – К.. 2002. – 902 s.

3. Herasymchuk Z.V. Vyrobnychyi potentsial rehionu: metodyka otsinky ta mekhanizmy yoho naroshchuvannia / Z.V. Herasymchuk, L.L. Kovalska. – Lutsk: LDTU, 2003. – 242 s.
4. Horbunov Э.П. Экономический потенциал развитого социалистического общества / Э.П. Горбунов // Вопросы экономики. 1981. – №9. – С.25-32.
5. Экономика виробничого підприємства : навч. посіб / Y.M. Petrovych, I.O. Budishcheva, I.H. Ustinova [ta in.] ; za red. Y.M.Petrovycha. – 2-he vyd., pererob. i dop. – Kyiv : Znannia, 2001. – 405 s.
6. Enerhetychna stratehiia Ukrainy do 2030 roku. – K.: Minpalyvenerho Ukrainy, 2006. (www.aes-ukraine.com/documents/5390.html).
7. Zhulavskiy A.Yu. Pryrodno-resursnyi potentsial rehionu v systemi ekonomichnykh vidnosyn / A.Yu. Zhulavskiy, V.P. Hordiienko // Efektyvna ekonomika. – 2013. – № 8. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_8_22.
8. Kasianova N.V. Planuvannia marketynhu. 2-he vyd. pererob. ta dop. [tekst]: pidruchnyk / N.V. Kasianova, D.V. Solokha, V.V. Moreva, O.V. Beliakova, O.B. Balakai – K.: Tsentр uchbovoi literatury. – 2013. – 248 s.
9. Kvach Ya.P. «Zelena» ekonomika»: mozhlyvosti dlia Ukrainy / Ya.P. Kvach, K.V. Frisova, O.H. Borisov [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/12.pdf>.
10. Mykhailenko O.V. Teoretychni aspekty formuvannia vyrobnychoho potentsialu APK / O.V. Mykhailenko, N.S. Skopenko // Aktualni problemy ekonomiky : nauk.-ekon. zhurnal. – 2011. – № 3 (117). – S. 74-79.
11. Prohrama «Ekolohizatsiia ekonomiky v krainakh Skhidnoho partnerstva»: Greening Economies in the European Unions Eastern Partnership Countries (EaP GREEN) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://ndei.me.gov.ua/pdf/EAP_GREEN.pdf.
12. Khomiakov V.I. Upravlinnia potentsialom pidpriemstva / V.I. Khomiakov, I.V. Bakulin. – K.: Kondor, 2007. – 400 s.
13. Shkuratova I.I. Upravlinnia pryrodno-resursnym potentsialom v ekonomichnii systemi rehionu / I.I. Shkuratova // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. : Derzhavne upravlinnia. – 2011. – № 1. – S. 92-97.
14. EaP GREEN. [online] Available at: <http://www.unece.org/ru/info/ece-homepage.html>.

Подано до редакції 09.09.2016

Рецензент – кандидат географічних наук В.Р. Маркун

УДК 911.375

Бикова М.Д.*Інститут географії НАН України*

Суспільно-географічні особливості просторової трансформації торгівлі Києва

Розкрито роль сфери торгівлі в просторовій організації господарства міста Києва в період зміни моделі соціально-економічного розвитку. Проведено порівняльний аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду суспільно-географічного дослідження формування та еволюції різних форм торгівлі. Охарактеризовано тенденції просторового заміщення традиційних форм торгівлі соціалістичного періоду новими для українського ринку форматами західного типу та обґрунтовано особливості їх функціонування. Виділено і проаналізовано стадії трансформації форм торгівлі. Окреслено загальні риси та основні закономірності динаміки територіального розвитку сфери торгівлі як важливої складової третинного сектора. В умовах деіндустріалізації міського простору та трансформації промислових зон, районів і перетворення Києва в багатогалузевий постіндустріальний центр, визначено фактори та закономірності часткової заміни сформованих виробничих функцій цих територій сервісними, в тому числі і торговельними. Проаналізовано закономірності розміщення різних форм торгівлі, виділено центри їх тяжіння та системоутворюючі точки росту в умовах територіальної реорганізації міського простору столиці та визначено чинники, що їх формують.

Ключові слова: торговельний центр, торговельно-розважальний центр, постіндустріальна трансформація, терціаризація.

Быкова М.Д. Общественно-географические особенности пространственной трансформации торговли Киева. Раскрыта роль сферы торговли в пространственной организации хозяйства города Киева в период смены модели социально-экономического развития. Проведен сравнительный анализ зарубежного и отечественного опыта общественно-географического исследования формирования и эволюции различных форм торговли. Охарактеризованы тенденции пространственного замещения традиционных форм торговли социалистического периода – новыми для украинского рынка форматами западного типа и обоснованно особенности их функционирования. Выделены и проанализированы стадии трансформации форм торговли. Очерчены общие черты и основные закономерности динамики территориального развития сферы торговли как важной составляющей третичного сектора. В условиях деиндустриализации городского пространства и трансформации промышленных зон, районов и превращения Киева в многоотраслевой постиндустриальный центр, определены факторы и закономерности частичной замены сложившихся производственных функций этих территорий сервисными, в том числе и торговыми. Проанализированы закономерности размещения различных форм торговли, выделены центры их притяжения и системообразующие точки роста в условиях территориальной реорганизации городского пространства столицы и определены формирующие их факторы.

Ключевые слова: торговый центр, торгово-развлекательный центр, постиндустриальная трансформация, терциаризация.

Bykova M.D. The socio-geographical features of Kyiv trade spatial transformation. Determined the role of trade in the Kyiv economy spatial organisation during the change of socio-economic development model. The paper presents the comparative analysis of foreign and national experience in socio-geographical studies of the formation and evolution of the trade various forms. Characterised the trends of spatial replacing the traditional trade forms of socialist period with modern western-style formats for the Ukrainian market and substantiated the features of their functioning. Identified and analysed the stages of the trade forms transformation. Outlined the common features and basic patterns of the trade territorial development dynamics as an important component of the tertiary sector. Under the conditions of urban space deindustrialization, the industrial zones and regions transformation, Kyiv transformation in post-industrial diversified centre, defined the factors and patterns of partial replacement of the existing production functions of these territories with service functions, including trading. Analysed the distribution patterns of various forms of trade, selected the centres of their gravity and systemically important growth points in conditions of territorial reorganization of the capital city space and identified the factors that shape them.

Keywords: shopping center, shopping mall, post-industrial transformation, tertiarisation.